

Riksantikvaren

Deres ref.: 36/25

Vår ref.: LR

Dato: 13.06.2025

Høring bevaringsstrategi Bygder og byer

Riksarkivaren understreker at Bevaringsstrategien for bygdene og byenes kulturmiljø «handler om å finne bærekraftige og smarte løsninger som sikrer både kunnskap om og utvikling av disse miljøene».

Norges museumsforbund representerer hele bredden av museer i Norge uavhengig av om finansieringen kommer via et departement, Sametinget, fylkeskommuner, kommuner eller private midler. Medlemmene våre arbeider tett med ulike organisasjoner og aktører i samfunnet rundt dem innen et bredt spekter av historiske tema og kulturarv/kulturmiljø. Museumsforbundet takker for anledningen til å komme med innspill på Riksantikvarens bevaringsstrategi for bygder og byer.

Mer samarbeid mellom bevaringsagentene

Museumsforbundet synes at det er positivt når strategien legger mer ansvar på de ulike offentlige forvaltningsnivåene i arbeidet med å styrke medvirkningsprosesser når planer om utbygging og forflytning av funksjoner skal gjennomføres. Museene trekkes frem som sentrale aktører for kulturmiljøforvaltning og som bidragsytere i oppfølgingen av bevaringsstrategien, både når det gjelder forskning, formidling og forvaltning. Museene både eier og forvalter bygninger og anlegg som omfattes av strategien. Museumsforbundet sier seg dermed enig i at det bør etableres samarbeid med museene for å sikre dialog med relevante kompetansemiljø. Det er viktig i en tid der både den kulturhistoriske bygningsarven og andre kulturmiljøer er under stadig press. Samtidig opplever man en stadig sterkere bevissthet om verdien av ivaretagelse av vår felles kulturarv hos private eiere, i ulike organisasjoner og i kommunene. Med dagens organisering av kulturminnearbeidet, med begrenset kapasitet og uklar rollefordeling, blir mange henvendelser stående ubesvart. Viktig kulturarv går lett tapt i påvente av tilstandsanalyser, prosjektering og ledig handverkere. Et styrket regionalt samarbeid mellom museene, kommunene, fylkeskommunene og Riksantikvaren er derfor helt nødvendig fremover.

Mange museer har opprettet bygningsvernsentre eller lignende tjenester. I dag opplever disse en stadig økende etterspørsel etter tjenester fra befolkningen, fra andre organisasjoner, og hos kommunale myndigheter knyttet til kulturmiljøspørsmål generelt og bygningsvern spesielt. Sentrene har en skjør finansiering, er ofte prosjektfinansiert supplert med egeninntekter og museenes egne bidrag. Ved å styrke det nasjonale museumsnettverkets rolle innenfor kulturminnevernet, vil man kunne bygge en bedre struktur som bedre sikrer befolkningen i hele landet tilgang til egen kulturarv samt tjenester og oppfølging innenfor kulturminnefeltet.

Materiell versus immateriell kulturarv

Strategien gjelder først og fremst den materielle kulturarven – de fysiske sporene etter menneskers aktiviteter og demografi. Museumsforbundet har i høringene for flere av de andre nye strategiene tatt til orde for å tydeligere vektlegge også de immaterielle aspektene av kulturarven som viktig supplement til den materielle kulturarven. Vi mener at dette er for utydelig i strategien. Det understrekes at det er mange viktige sammenhenger mellom materiell og immateriell kulturarv, og at «relevante aspekter» ved immateriell kulturarv derfor er en del av den foreslåtte bevaringsstrategien (s.16). Det immaterielle må ses i sammenheng med det materielle og kan ikke skilles fra hverandre uten at noe går tapt. Dermed er dette noen faktorer som må sees i sammenheng for å forstå et steds identitet, oppbygging og funksjon knyttet til de deltema som innledningsvis skisseres i dokumentet. Vi er i denne sammenheng opptatt av at RA sin strategi også kan fokusere på å innlemme den immaterielle kunstneriske kulturen.

Det er i mange sammenhenger en del som tyder på at tapt immateriell kunnskap kan revitaliseres gjennom, og forstås i kontekst med de materielle kulturminnene. Særlig relevant er dette hos urfolk og de nasjonale minoriteter, men også gjennom studier av håndverksprosesser i arbeid med rekonstruksjoner, kopibygging og vedlikeholdsarbeid. En dypere forståelse for praksiser knyttet til både fellesarealer og forsamlingshus og naturmiljø i områder hvor befolkningen har tilknytning til det samiske eller øvrige nasjonale minoriteter, er viktig. Museumsforbundet mener derfor at det er helt avgjørende å se det immaterielle som mer enn «relevante» aspekter i strategien. Vi oppfordrer dermed Riksantikvaren til å tydeliggjøre dette i strategien og i de kommende handlingsplanene, gjerne i samarbeid med museer som har erfaring fra denne type arbeid.

Sirkulærøkonomi trekkes frem som en viktig del av det å møte utfordringene som beskrives i strategien. Dette knytter seg til gjenbruk av eldre bygg i sentrumsnære strøk som i dag står tomme fordi deres opprinnelige funksjon har blitt flyttet, ofte til

flerbruksbygg. Økt gjenbruk av slike bygg som også innebærer bevaring av den ytre visuelle delen av et større by- og kulturmiljø.

Museumsforbundet støtter strategiens tydeliggjøring av at et sterkt fokus på bevaring gjennom bruk både i lokale byrom og i bygdene vil være en bærekraftig retning å gå. Museene er viktige kulturaktører og fellesskapsarenaer i sine lokalmiljø og vi oppfordrer Riksantikvaren til å se potensialet både i museenes samlinger og deres mulighet til å bidra i den videre utvikling av disse rollene. Slik binder man sammen lokal kunnskap og styrker en bygnings rolle som identitetsmarkør i samfunnet. I tillegg mener Museumsforbundet det er potensial i økt samarbeid mellom museene og andre ivaretagere/forvaltere av kulturmiljøer i by og bygd. Dette kan være historielag, kulturvernorganisasjoner, Fortidsminneforeningen eller kommuner. Her er det mange steder allerede godt etablerte samarbeidsrelasjoner, men det kan med fordel styrkes ytterligere. Det pågående arbeidet med Kirkebevaringsfondet og totalberedskapsmeldingen for kulturmiljø bidrar også til at betydningen av lokalt engasjement, lokale fellesskap og kulturarvens rolle blir mer synlig og styrking av samarbeid blir viktigere.

Bevaringsstrategien er inndelt i tre deltema: 1 stedets identitet og særpreg 2 der vi møtes og 3 der vi bor. Sammen skal disse bidra til bærekraftig utvikling i bygdene og byene. Det er fire innsatsområder som går på tvers av bevaringsstrategiene: bevaring og bruk, kunnskap og kompetanse, opplevelse og engasjement og urfolk og nasjonale minoriteter. Våre kommentarer er strukturert etter denne inndelingen.

Deltema 1. Stedets identitet og særpreg

Arkeologiske kulturminner

Prioriterte områder i strategien for byer og bygder er arkeologiske kulturminner ettersom de er en stor kilde til kunnskap om fortiden. Arealplanlegging skal ivareta både identitet og særpreg. Universitetsmuseene er blant nøkkelaktørene som nevnes. I tillegg trekkes andre museer og forskningsinstitusjoner som sentrale kunnskapspartnere som kan «bidra til at kunnskap og kompetanse om kulturmiljø er tilgjengelig og brukes som grunnlag for beslutninger i arealsaker». (s. 27)

Bygningsmiljø

«Identitet, særpreg og tilhørighet er viktige faktorer for trivsel». Museene som identitetsbærere og formidlere av lokal kulturhistorie er med på å opprettholde en felles identitet til lokalmiljøet det er en del av. Her er forskning og formidling på og av

kulturminner virkemidler som museene aktivt bruker i arbeidet med å ivareta og utvikle kunnskapen hos lokalbefolkning, regionale aktører og kommuner. Det understrekes i strategien at «mange kommuner har imidlertid lite kompetanse og kapasitet på kulturmiljøtemaet.» Universitetsmuseene trekkes frem som nøkkelaktører mens andre museer og forskningsinstitusjoner omtales som sentrale kunnskapspartnere som kan bidra til at kunnskap og kompetanse om kulturmiljø er tilgjengelig og brukes som grunnlag for beslutninger i arealsaker.

Felleskapenes kulturmiljø – uterom, bygninger og grøntområder er viktige kulturmiljø som forteller historiene knyttet til ulike former for offentlige, religiøse, sivile og kulturelle fellesskap samt små lokalsamfunn, subkulturer og praksiser. Her er også stedsidentiteter som er styrt av næringers og industriers kulturmiljø viktig å ta med som en naturlig del av strategien.

Det er også viktig å ivareta ulike typer bolighusmiljøer som kan representere utvikling av drabantbyer, småhusbebyggelse med hager, fortetting av bysamfunn, fraflytting og ikke minst gjenreisningsarkitektur. Mange museer har bygninger og miljøer som kan vise noe av dette og som danner base for formidling av relevante tema, men det er viktig å sikre denne type miljøer i aktiv bruk i lokalsamfunnene også.

Deltema 2. Der vi møtes

Kulturmiljøene som omfattes av de prioriterte områdene i strategien kan være eid av eller forvaltes av offentlige, private eller frivillige aktører, blant dem museer. Fellesbyggene kjennetegnes ved at de har, eller har hatt, stor betydning for samfunnsutviklingen, velferden eller selvforståelsen til ulike grupperinger. Forsamlingshus av ulike typer, både religiøse og knyttet til arbeidssamfunn og lignende, har ofte rommet forskjellige aktører i samfunnet. «Fellesskapsarenaer har også mye å si for tilhørighet og identitetsbygging, og kan være viktige arenaer for å overlevere immateriell kunnskap». (s. 33) Små og store by- og bygdemuseer og universitetsmuseene trekkes frem som viktige kunnskapspartnere.

Hager, parker og alleer er viktige kulturmiljø som, i tillegg til å fungere som samlingspunkter for arrangementer og sammenkomster, har en viktig økologisk funksjon og bidrar til et bedre klima. Museumsforbundet mener at menneskeskapte naturmiljø må være en prioritert del av strategien og bør få et større løft fremover. Flere av våre medlemmer forvalter både store hager og parkanlegg som en del av sine museumsanlegg eller arenaer, og kulturlandskap i bygdemiljøer. En økt oppmerksomhet om dette er nødvendig for å kunne bevare dem bedre i fremtiden.

Strategien prioriterer fellesskapenes kulturmiljø, og Museumsforbundet mener som Riksantikvaren at det er et godt grep å kartlegge disse ettersom de er gode kilder til å forstå vårt samfunns ulike grupperingers utøvelse av demokratiske retter i et offentlig rom. Vi minner om at det er egne museumsnettverk som arbeider med landskap, hager og herregårder. Kunnskap om sammenhenger i det store kretsløpet knyttet til sammenhengen mellom klima og miljø, særlig i storbyene som fortettes stadig mer er også særlig viktig.

Strategien legger vekt på at gjenbruk kan skape nye møteplasser og arenaer for meningsytring, formidling og nye praksiser. Museene fungerer ofte som katalysatorer for nettopp dette og kan bidra til at et sted/lokalsamfunn kan få revitalisert fellesskapsarenaer. At det grønne kulturvernet i større grad må kartlegges og settes inn i en større historisk kontekst er noe Museumsforbundet stiller seg bak. Vi minner om at mange lokale museer har sammensatte samlinger som ofte består av både kulturhistoriske og naturhistoriske objekter/gjenstander. Med dem følger kunnskap som kan benyttes i arbeidet tilknyttet stedsutvikling og forståelse av et områdes særpreg. Det er derfor positivt å registrere at de regnes med som viktige aktører i gjennomføringen av bevaringsstrategien til Bygder og byer, i tillegg til at museene ofte har relativt høy tillit hos lokalbefolkningen, noe som kan påvirke en bedre medvirkningsprosess med de lokale frivillige og befolkningene generelt.

Deltema 3. Der vi bor

Deltemaet peker på at klasseskiller også kan tydeliggjøres gjennom arkitektur, areal- og byplanlegging samt sosialdemokratiske politiske prosesser til tross for at det opprinnelige målet har vært å motvirke tidligere tiders klasseforskjeller. Det er fint at strategien i tillegg trekker frem de sosioøkonomiske og -kulturelle utfordringene i ettertiden og viser til den politiske viljen til å planlegge boliger for alle og at hele befolkningen skulle bo godt. Den «feilslåtte» boligpolitikken gjenspeiles i stor grad i museumsstatistikken med tanke på nettopp de bakenforliggende årsakene til hvem som forbruker kultur mest og dermed er dette blitt en utfordring og som strategien påpeker er drabantbyene områder som preges av «demografiske endringer». Museumsforbundet mener at strategiens poeng om bedre arealplanlegging og omdannelse av byer kan være gode løsninger som i større grad kan ivareta dem og styrke stedsidentiteten, blant annet i tilknytning til drabantbyene. Bevaringsstrategien kan i denne sammenhengen bidra til å rette fokus mot dagens sammenheng mellom arkitektur, økonomi og demografi og sosiale relasjoner

Kommunene har en sentral rolle knyttet til lokal arealforvaltning og planlegging. Koblingen til plan- og bygningsloven som virkemiddel vil derfor være viktig. Dette er styrket gjennom den siste endringen i Kulturloven. Bevaringsstrategien legger stor vekt på etablering av et bredt samarbeid mellom de ulike aktørene, noe som er både tid- og ressurskrevende. Som eier av strategien må Riksantikvaren også bidra til å etablere samarbeid og legge til rette for ressurser til gode avklaringer om arbeidsfordeling. Vi mener at det må utformes tydelige føringer for iverksettelse og samarbeid for å gjennomføre arbeidet.

Strategien favner vidt, og selv med avgrensinger krever den en dypere forståelse for sosiale strukturer og praksiser som har vært og er førende for den nåværende politikken. Ny tenkning om folk og kultur på ulike nivåer, samt de strukturelle prosessene som må til for å kunne bruke og bevare på en bærekraftig måte. Museenes erfaring med lokalt arbeid knyttet til stedsutvikling og identitetsskaping er en god ressurs som strategien kan trekke veksler på, noe den delvis gjør gjennom å vise til listen over aktører fra ulike forvaltningsnivå og tverrfaglige miljøer. Dette synes Museumsforbundet kan styrkes og tydeliggjøres i strategien.

Sluttkommentar

Riksantikvaren må ha en tydelig og ledende rolle i arbeidet med å følge opp strategien som vi regner med vil forankres i Klima- og miljødepartementet. Riksantikvaren bør også være pådriver for å synliggjøre utfordringene knyttet til fredede anlegg i offentlig og privat eie, inkludert anlegg forvaltet av museene

Med vennlig hilsen

Ole Aastad Bråten
styreleder

Liv Ramskjær
generalsekretær

Dette dokumentet er elektronisk godkjent og oversendes uten signatur.